

Теорія та історія держави і права

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17003831>

Теоретико-правове забезпечення захисту прав і свобод людини під час проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану

Ізотенко Катерина Тарасівна,

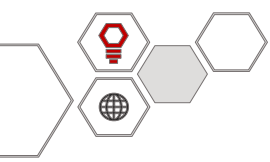
аспірантка Університету «КРОК», м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0001-7197-0061>

Прийнято: 14.08.2025 | Опубліковано: 28.08.2025

Анотація. Стаття присвячена однією з актуальних теоретико-практичних проблем захисту прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану відповідно до правової процедури ведення досудового розслідування. Досліджено те, що існують дефекти закону, що зумовлюють використання різних підходів ведення досудового розслідування кримінального процесуального провадження під час воєнного стану на практиці формуються різні правові позиції щодо його вдосконалення. Звертається увага на те, що у суспільстві забезпечення прав і свобод є одна з найважливіших станів для безпечного життя у правовій державі.

Метою даного дослідження виступає розгляд теоретико-організаційних питань забезпечення прав і свобод людини у процесі досудового розслідування, як ключової стадії кримінального процесу, що покликана гарантувати баланс між інтересами держави у розкритті злочинів та охороною прав осіб, які підлягають розслідуванню під час воєнного стану.



Окрему увагу приділено питанням аналізу міжнародних стандартів і норм, які регулюють права людини в контексті досудового розслідування, таких як право на захист прав, право на ефективний засіб правового захисту, право на справедливий судовий розгляд справи, забезпечення гідності, невід'ємності прав, дотримання законності та міжнародних стандартів.

Застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, методологія яких ґрунтується на аналізі практичних підходів та міжнародних стандартів щодо захисту прав і свобод людини.

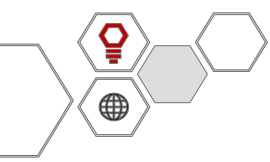
Серед загальнонаукових методів варто виокремити історичний метод, який дає змогу дослідити становлення і подальший розвиток прав людини та подальших процесів взаємодії з державними правоохоронними органами з метою врегулювання внутрішніх та зовнішніх зв'язків прав людини їх закономірностей та суперечностей.

Зокрема, використовується діалектичний метод, що сприяє швидкому накопиченню теоретично та практично значущої інформації для тлумачення правових норм, які регулюють кримінальні процесуальні відносини.

Системний підхід, що є універсальним інструментом пізнавальної діяльності, щодо ролі та місця правоохоронних органів, судів для визначення умов здійснення захисту прав і свобод людини та громадянина на стадії досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного стану.

У результаті з'ясовано, що важливо правильно тлумачити положення законодавства веденні під час воєнного стану, неправильне тлумачення норм права може призвести до порушень прав та свобод громадян, а також неефективного розслідування.

У висновку стверджується, що зміни, які відбулися під час досудового розслідування спрощують роботу органів досудового розслідування, які здійснюють свою діяльність у формі дізнання та досудового слідства. А отже, перш за все працівник правоохоронного органу має бути обізнаний у сфері прав



людини - це сприяє розвитку культури та поваги до цих органів з боку суспільства. У результаті цього, можна визнати, що дотримання прав і свобод людини не тільки зміцнює довіру суспільства до правоохоронних органів воно забезпечує ефективність та легітимність кримінального процесу в цілому.

Ключові слова: права людини і громадянина, воєнний стан, досудове розслідування, судовий контроль, слідчий суддя.

Theoretical and legal protection for the protection of human rights and freedoms during pre-trial investigations under martial law

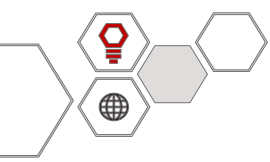
Kateryna Izotenko,

Postgraduate student at KROK University, Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-7197-0061>

Abstract. The article is devoted to one of the topical theoretical and practical problems of protecting human and civil rights and freedoms during martial law in accordance with the legal procedure for conducting pre-trial investigations. It has been found that there are defects in the law that lead to the use of different approaches to conducting pre-trial investigations in criminal proceedings during martial law, and in practice, different legal positions are being formed regarding its improvement. Attention is drawn to the fact that in society, the protection of rights and freedoms is one of the most important conditions for a safe life in a state governed by the rule of law.

The purpose of this study is to consider theoretical and organizational issues of ensuring human rights and freedoms in the process of pre-trial investigation, as a key stage of criminal proceedings, which is designed to guarantee a balance between the



interests of the state in solving crimes and protecting the rights of persons subject to investigation during martial law.

Special attention is paid to the analysis of international standards and norms governing human rights in the context of pre-trial investigations, such as the right to protection of rights, the right to an effective remedy, the right to a fair trial, ensuring dignity, the indivisibility of rights, compliance with the law, and international standards.

General scientific and special methods are used, the methodology of which is based on the analysis of practical approaches and international standards for the protection of human rights and freedoms.

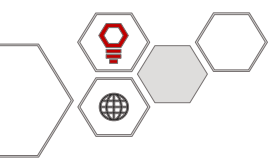
Among the general scientific methods, it is worth highlighting the historical method, which allows us to study the formation and further development of human rights and subsequent processes of interaction with state law enforcement agencies in order to regulate internal and external relations of human rights, their patterns and contradictions.

In particular, the dialectical method is used, which contributes to the rapid accumulation of theoretically and practically significant information for the interpretation of legal norms governing criminal procedural relations.

A systematic approach, which is a universal tool for cognitive activity, regarding the role and place of law enforcement agencies and courts in determining the conditions for the protection of human and civil rights and freedoms at the stage of pre-trial investigation under the legal regime of martial law.

As a result, it was found that it is important to correctly interpret the provisions of the legislation in force during martial law, as incorrect interpretation of the law may lead to violations of citizens' rights and freedoms, as well as ineffective investigations.

The conclusion states that the changes that have taken place during the pre-trial investigation simplify the work of the pre-trial investigation bodies, which carry out their activities in the form of inquiry and pre-trial investigation. Therefore, first and



foremost, law enforcement officials must be knowledgeable in the field of human rights, as this contributes to the development of a culture of respect for these bodies on the part of society. As a result, it can be recognized that respect for human rights and freedoms not only strengthens public trust in law enforcement agencies, but also ensures the effectiveness and legitimacy of the criminal process as a whole.

Keywords: human and civil rights, martial law, pre-trial investigation, judicial control, investigating judge.

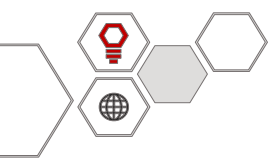
Постановка проблеми. Правовий простір захисту прав і свобод людини залишається одним із ключових напрямів як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

У своїх дослідженнях П. Рабінович [13] наголошує, що права людини становлять правові можливості, які належать кожному індивіду від народження та спрямовані на забезпечення його гідності й вільного розвитку. У міжнародному вимірі Загальна декларація прав людини 1948 року [14] закріпила положення про те, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах, що підкреслює їх природний характер.

Україна у глобальному контексті має докладати зусиль для підвищення стандартів забезпечення прав і свобод людини у всіх сферах суспільного життя, приділяючи особливу увагу проблемам їх порушення у кримінальному процесуальному судочинстві.

Права людини у кримінальному процесі. З наукового погляду, кримінальне процесуальне законодавство й надалі залишається у центрі уваги правозахисників, адже практично кожна процесуальна дія чи процедура безпосередньо стосується прав людини.

А. М. Мерник справедливо зауважує, що інститут обмеження прав і свобод має об'єктивний взаємозв'язок із завданням досягнення балансу між інтересами особи, суспільства і держави [15, с. 89]. Обмеження вводяться з метою



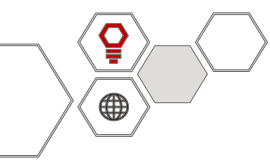
встановлення рівноваги між правами окремих осіб та суспільною необхідністю, зокрема у випадках, коли між ними виникають суперечності.

Реалізація прав в умовах воєнного стану. Особливої актуальності в Україні набуває проблема реалізації прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Життя людини потребує не лише декларативного, а й реального забезпечення гарантованих прав. Це означає створення дієвого правового механізму, який дозволяв би ефективно реалізовувати права і свободи під час надзвичайних ситуацій, у тому числі в умовах війни, коли нормальне функціонування держави та суспільства значно ускладнюється.

Конституційно-правові механізми забезпечення прав. Вироблення ефективного конституційно-правового механізму гарантування прав і свобод людини для України є одним із найважливіших завдань. Конституційні гарантії захисту та спеціальні правозахисні механізми відіграють визначальну роль у забезпеченні всього комплексу основоположних прав людини, що неможливо переоцінити [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували питання захисту прав людини під час досудового розслідування, можна назвати Глинську Н. В., Басисту І. В., Дроздова О. М., Шаренко С. Л., Шибіко В. П., Городецьку М. С., Штепа О. О., Коваленко С. В. та інших. Вони відзначили проблеми невідповідності національної практики європейським стандартам та порушення процедурних гарантій. Визначення юридичних гарантій, як елемента захисту прав людини охарактеризовано С. Афанасенко А. Ю. Пайда [23].

Варто відзначити Остапенко А. І., який проаналізував питання оголошення правового режиму стану війни [19]. У свою чергу Нечитайло С. В., Письменна О. П. здійснили дослідження механізму визначення воєнного стану, наслідки та особливості запровадження правового режиму воєнного стану [18]. На сьогодні існує чимала кількість наукових робіт, що безпосередньо



досліджують питання, які пов'язані з воєнним станом та станом війни. С. О. Кузніченко у своїй праці «Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану» [17].

Серед науковців, які досліджували питання захисту прав людини під час досудового розслідування, додатково можна назвати:

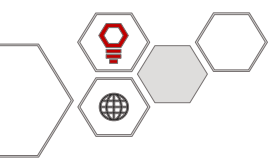
І. О. Нечаєву та О. І. Оберніхіна, які у своїй доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальна юстиція сучасної України...» розглянули актуальний стан забезпечення прав і законних інтересів осіб, чиї права обмежуються під час досудового розслідування, та інших учасників провадження [25].

Ірина Гловюк, Віктор Завтур, Ігор Зінковський та Людмила Павлик, які у статті «Доказування правомірності обмеження прав людини...» розробили алгоритм доказування правомірності обмежень за допомогою «трискладового тесту» (законність, мета, демократичне суспільство), що застосовується до інтрузивних дій у кримінальному провадженні [26].

А. В. Мельниченко, у монографії «Теорія і практика забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні» узагальнив сучасний стан правового захисту різних категорій осіб на стадії слідства, виявив прогалини в законодавстві та практиці, а також обґрунтував рекомендації щодо вдосконалення гарантій прав людини [27].

В. В. Зуєв, автор монографії «Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві...», аналізує специфічні проблеми кримінального провадження під час міжнародного співробітництва, зокрема порушення прав підозрюваних у транскордонному досудовому слідстві [28].

О. В. Лазукова, у дисертації «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або АТО», досліджує особливості кримінального провадження під час дії особливих правових режимів та пов'язані з цим ризики порушення прав людини [29].



В. Гвоздюк та Ю. Чорноус, у статті «Методологічні засади використання практики Європейського суду з прав людини в тактиці проведення слідчих (розшукових) дій», обґрунтували застосування практики Європейського суду з прав людини як базису для забезпечення процедурної законності під час інтрузивних слідчих дій [30].

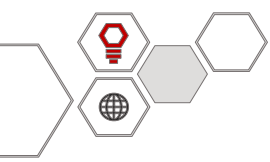
Права людини є життєво важливими для нормального функціонування людини у суспільстві. Права людини мають природну сутність і є невіддільними від індивіда, вони позатериторіальні та позанаціональні, існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави, є об'єктом міжнародно правового регулювання та захисту [14].

Загально визнано перші міжнародні-правові спільноти, які формували положення щодо своїх зобов'язань, умов, закінчення та підписування, а надалі впровадження всесвітньої декларації прав людини 1948 року. Отже, вагомі концепції всесвітньої декларації прав людини в багатьох міжнародних, регіональних і внутрішніх правових інструментах.

Сучасна наукова думка відзначає, що порушення прав людини у сфері кримінального процесуального судочинства пов'язане не лише з недоліками національного законодавства, а й з ігноруванням європейських стандартів у сфері прав людини. Це, своєю чергою, зумовлює невідповідність української практики принципам справедливого судочинства, закріпленим у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Права людини є життєво необхідними для повноцінного функціонування особи у суспільстві. Вони мають природний і невіддільний характер, не залежать від території чи національної юрисдикції, існують незалежно від закріплення у законодавстві держави та є об'єктом міжнародно-правового регулювання і захисту [14].

Додатково слід зазначити, що українські вчені, зокрема В. Тацій, Ю. Баулін, В. Погорілко, наголошують на необхідності вироблення ефективних



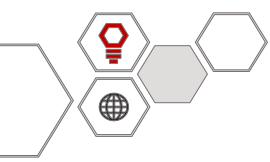
конституційно-правових механізмів гарантування прав людини, особливо в умовах надзвичайних станів [21; 22]. На їхню думку, роль Конституції України як основи національної правової системи полягає у встановленні балансу між публічними та приватними інтересами, що відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини.

Отже, варто підкреслити що під час дії правового режиму військового стану відбувається своєрідне порушення прав людини, що спричиняє значну невідповідність у забезпеченні стандартів процедури розслідування кримінального провадження, що відбувається з порушеннями, а також здійснюється ігнорування європейських стандартів у сфері прав людини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні в Україні зустрічаються актуальні та не усунені проблеми порушення прав та свобод під час війни.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що під час дії воєнного стану, можуть встановлюватись обмеження конституційних прав і свобод фізичних осіб, а також прав і законних інтересів юридичних осіб [20]. Варто відмітити, що під час війни правоохоронними органами, експертами у галузі права та адвокатами неодноразово піднімалися питання про порушення гарантованих прав і свобод людини.

Правоохоронна система стикнулася з тим, що у 2022 році була не готова боротися з безпрецедентними викликами, з якими Україна веде боротьбу після початку повномасштабної збройної агресії російської федерації. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану та затвердженим Законом

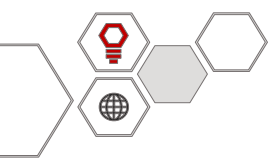


України від 29 жовтня 2024 року № 4024-IX), продовжити строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 8 лютого 2025 року строком на 90 діб [6].

Зміни до чинного кримінального законодавства мають включати правки, як визначення «міжнародні злочини» з санкцією статті кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти людяності, включаючи посадових осіб, які виконують функції командування (командирів) за міжнародні злочини, вчинені ними у співпраці з РФ.

У цьому контексті постає низка теоретичних проблем, що потребують подальшого дослідження, а саме:

1. Визначення меж допустимих обмежень прав і свобод людини під час воєнного стану відповідно до міжнародних стандартів (зокрема практики Європейського суду з прав людини).
2. Забезпечення процесуальних гарантій під час досудового розслідування, коли діють обмеження, передбачені правовим режимом воєнного стану.
3. Співвідношення національних і міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, зокрема щодо заборони катувань, права на справедливий суд і права на захист.
4. Кримінально-правове закріплення поняття «міжнародні злочини» з урахуванням зобов'язань України за міжнародним гуманітарним правом та правом прав людини.
5. Персональна кримінальна відповідальність військового та політичного керівництва за вчинення злочинів проти людяності та воєнних злочинів у співпраці з РФ.
6. Розроблення правових механізмів поствоєнного відновлення прав і свобод, які були обмежені чи порушені у період дії воєнного стану.



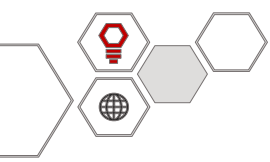
Мета та завдання дослідження

Мета: розробити теоретично обґрунтовані та практично застосовні пропозиції для вдосконалення механізмів захисту прав і свобод людини під час досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Завдання:

1. Проаналізувати національні та міжнародні норми, що регулюють права людини у кримінальному процесі.
2. Виявити основні прогалини та суперечності у чинному законодавстві України.
3. Дослідити вплив воєнного стану на процедури досудового розслідування.
4. Проведення аналізу норм законодавства та організаційних змін щодо них.

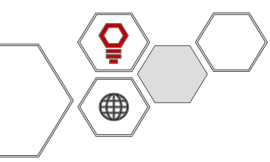
Виклад основного матеріалу дослідження. Верховна Рада України ухвалила законопроект № 11484 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексу у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» [11]. Хоча міжнародні стандарти, зокрема ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, передбачають можливість тимчасового обмеження прав у надзвичайних умовах, є важливим чітко окреслити межі цих обмежень, щоб вони не перетворилися на надмірні та не порушували невід'ємні права, людини таких, як право на життя та заборону катувань. Цей крок став важливою віхою для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав людини та протидії міжнародним злочинам. Однак сам факт ратифікації та формального внесення змін не гарантує належного рівня реалізації цих положень на практиці. Виникає потреба у з'ясуванні, наскільки нові правові норми відповідають принципам правової визначеності, пропорційності та ефективності захисту прав особи.



Міжнародні документи, зокрема стаття 15 Європейської конвенції з прав людини, допускають можливість тимчасового обмеження прав у надзвичайних умовах. Проте надзвичайно важливим є чітке окреслення меж таких обмежень, щоб вони не набували характеру свавілля та не порушували базових, невід’ємних прав — права на життя, заборони катувань, права на справедливий суд. Саме у цьому контексті імплементація норм Римського статуту повинна розглядатися не лише як технічна зміна законодавства, а як системний механізм запобігання безкарності та забезпечення верховенства права навіть в умовах воєнного стану.

Ратифікація Римського статуту означає, що Україна взяла на себе обов’язок забезпечувати кримінально-правове переслідування за найбільш тяжкі міжнародні злочини — геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. У зв’язку з цим у Кримінальному процесуальному кодексі України закріплено нові положення, зокрема щодо компетенції органів безпеки у проведенні досудового розслідування таких категорій злочинів. Запровадження статті 442-1 Кримінального кодексу України «Злочини проти людяності» стало правовою відповіддю на актуальні виклики, однак постає питання: чи забезпечує нова процедура достатні гарантії прав учасників кримінального провадження?

Досудове розслідування — це особлива «стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження» [2]. Також, досудове розслідування є найбільш вразливою стадією кримінального процесу з точки зору захисту прав людини. Саме на цьому етапі спостерігається конфлікт між інтересами держави у забезпеченні ефективного



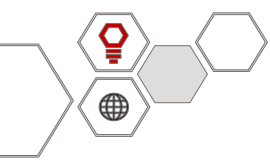
переслідування та правами особи на захист, приватність та справедливий судовий розгляд. У науковій літературі справедливо підкреслюється, що кримінальне провадження передбачає найвищий ступінь втручання держави у права і свободи людини [7, с. 342]. Тому реформування кримінального процесу під впливом норм Римського статуту має оцінюватися з точки зору того, наскільки воно реально знижує ризики порушень.

Дані моніторингової місії ООН з прав людини свідчать про масштабні наслідки воєнної агресії: щонайменше 12 654 цивільних осіб загинули, а понад 29 тисяч отримали поранення [10]. Це доводить актуальність створення дієвих механізмів документування воєнних злочинів. Проте варто враховувати, що ефективність таких механізмів залежить не лише від наявності законодавчих норм, а й від процесуальних гарантій дотримання прав учасників провадження.

Особливої уваги заслуговує питання права на захист, закріплене в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у статтях 7 та 20 КПК України. Практична реалізація цього права в умовах воєнного стану часто стикається з обмеженнями, що можуть мати негативні наслідки для справедливості судового розгляду. У цьому контексті варто наголосити на вимозі пропорційності: обмеження прав мають бути не лише обґрунтованими, а й мінімально необхідними для досягнення легітимної мети.

Важливе значення для визначення меж обмеження прав людини має практика Конституційного Суду України. У рішенні від 8 квітня 2015 р. № 3-рп/2015 Суд сформулював критерії допустимості втручання в конституційні права: легітимна мета, суспільна необхідність, пропорційність, обґрунтованість та непорушність сутнісного змісту права [9]. Імплементация норм Римського статуту повинна оцінюватися крізь призму цих критеріїв.

Методологічно дослідження базується на поєднанні формально-юридичного та порівняльно-правового методів. Перший дозволяє проаналізувати внутрішню логіку нових норм та їх відповідність системі

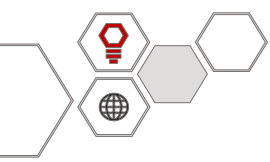


кримінального процесуального права, а другий — зіставити українське законодавство із міжнародними стандартами, зокрема з практикою Європейського суду з прав людини. Такий підхід уможливилює більш глибоку оцінку того, наскільки внесені зміни дійсно відповідають завданням захисту прав людини.

Кримінальний процес виступає основною сферою державної діяльності, в якій права особи можуть бути істотно обмежені, як під час кримінального провадження, так і за результатами такого провадження. Положення, які містять завдання кримінального провадження щодо охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, що містяться у статті 2 КПК. Хоча кримінальне провадження і являє собою процесуальну діяльність усіх суб'єктів кримінального провадження, відповідальність за виконання цих завдань покладається на тих суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження, тобто на суд, прокуратуру, органи досудового розслідування.

Ступник Я. В. у дослідженні доходить висновку про те, що кримінальне провадження, серед усіх інших форм проваджень, передбачає найвищий ступінь втручання держави в права і свободи людини і громадянина. Під час дії правового режиму воєнного стану кількість випадків порушень прав людини перевершує всі сподівання [7, с. 342].

Варто відзначити, що імплементація норм Римського статуту кримінального суду змінила кримінальне законодавство, яке стосується насамперед процедури фіксації воєнних злочинів, що вчиняються рф на території України. Відповідно до звіту моніторингової місії ООН з прав людини в Україні тільки у період з 24 лютого 2022 року по лютий 2025 року щонайменше 12 654 цивільних осіб загинули (включаючи 673 дитини), а 29 392 отримали поранення (включаючи 1865 дітей) [10]. Порушення прав особи може призвести до непередбачуваних наслідків, на які не завжди звертають увагу посадові особи



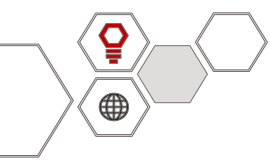
правоохоронних органів через недотримання визначеної процедури розслідування.

Одним із прав, гарантованих статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є право на захист. Воно становить одну з основоположних засад справедливого судового процесу [8]. Стаття 6 Конвенції кореспондується зі статтею 59 Конституції України та статтею 7 та 20 Кримінального процесуального кодексу України, щодо кримінального провадження, яке здійснюється на засадах забезпечення права на захист [1, 2, 8].

У Кримінальному процесуальному кодексі варто відзначити, що законодавець визначив дві форми розслідування. Відповідно до «статті 3 п. 4 дізнання — це форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків; п. 6 визначено досудове слідство - форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів»;

Держава визначає посадових осіб, які уповноважені здійснювати кримінальне провадження, що наділяються певними обов'язками та повноваженнями. Через що вони можуть впливати на реалізацію прав учасників кримінального процесу [4]. Право на ефективний правовий захист визначає стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «кожен, чий права та свободи, визнані в Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [8].

Вагомий крок у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина від свавільного обмеження зробив Конституційний Суд України, визначивши у Рішенні від 08 квітня 2015 року № 3-рп/2015, «щодо наступних критеріїв допустимості застосування обмеження конституційних прав і свобод: легітимну мету; зумовленість суспільною необхідністю досягнення цієї мети;

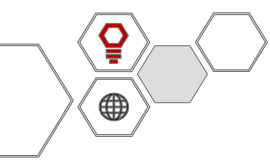


пропорційність та обґрунтованість; у разі обмеження права законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права, і не порушувати його сутнісний зміст» [9].

Для того, щоб обмеження фундаментальних прав людини в перебігу кримінального провадження під час воєнного стану відповідали критеріям законності, перш за все, потрібен високоякісний закон, в якому, з одного боку, мають бути закладені необхідні гарантійні механізми, з іншого – самі юридичні норми мають відповідати критерію правової визначеності: бути чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними.

Отже, імплементація Римського статуту в українське кримінальне процесуальне законодавство не повинна обмежуватися лише розширенням компетенцій органів досудового розслідування. Вона має супроводжуватися створенням ефективних гарантій захисту прав учасників кримінального провадження. Тільки за такої умови можна говорити про реальне наближення української правової системи до міжнародних стандартів правосуддя.

Висновки. У підсумку, набуті зміни у кримінальному процесуальному законодавстві в умовах воєнного стану, з одного боку, спрощують роботу правоохоронних органів, з іншого боку, містять ризики непропорційного обмеження прав та свобод людини. Норми, які визначають особливі обмеження прав та свобод людини під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, можна класифікувати: за предметом регулювання на норми, що регулюють особливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також норми, що регулюють особливості обмежень прав та свобод під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування; за критерієм гіпотези правової норми – на норми, достатньою умовою для застосування яких є сама по собі наявність воєнного

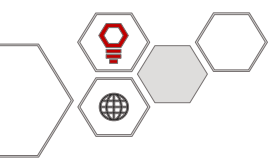


стану, без необхідності використання оцінювальних понять, та норми, для застосування яких, крім наявності воєнного стану, необхідна додаткова підстава, що формулюється через оцінювальні поняття.

Щоб обмеження основоположних прав людини під час кримінального провадження були прийнятними, насамперед необхідний високоякісний закон. З одного боку, він повинен містити потрібні гарантійні механізми, аз іншого – юридичні норми мусять відповідати критерію юридичної визначеності: бути зрозумілими та чіткими, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними.

Зауважимо, що питання розслідування під час воєнного стану у кримінальному провадженні має наявні недоліки у законодавстві, що свідчить про неправильне тлумачення органами досудового розслідування обмежень прав і свобод людини. Практика показує, що існують різні підходи та пропозиції обмежувальних заходів в умовах особливих правових режимів. Варто враховувати, обмежувальні заходи не можуть бути надмірними і мають бути співмірними обставинам, які їх зумовлюють.

Отже, у період воєнного стану в Україні, досудове розслідування відбувається з урахуванням особливостей, передбачених законодавством. З цього випливає те, що правоохоронні органи нехтують процесуальним порядком встановленим законодавцем тим самим тлумачать процесуальні норми в умовах воєнного стану на власний розсуд. Зміни у веденні законодавцем потребують поточного обґрунтування, доопрацювання та уточнення наскільки доцільно здійснювати обмеження прав і свобод людини та громадянина, що має ґрунтуватися на законних рішеннях та суспільної необхідності що визначені в рамках закону. У загальному аспекті виникає необхідність забезпечення розумної достатності заходів державного примусу у сфері обмеження прав людини, тобто про визначення мінімальної міри обмежень прав людини, що допускаються.

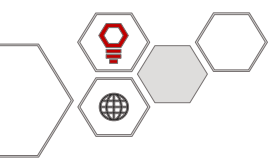


Імплементація Римського статуту Міжнародного кримінального суду в кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України є важливим кроком у напрямі наближення національної правової системи до міжнародних стандартів захисту прав людини та протидії найбільш тяжким міжнародним злочинам. Аналіз внесених змін засвідчує, що вони мають комплексний характер і стосуються не лише матеріально-правових положень, а й організації досудового розслідування, визначення компетенції органів безпеки та процесуальних гарантій учасників кримінального провадження.

Разом з тим дослідження показало, що існують суттєві ризики, пов'язані з реалізацією нових положень у практичній площині, зокрема під час дії правового режиму воєнного стану. Найбільш уразливою залишається стадія досудового розслідування, де поєднання суспільних, державних та особистих інтересів створює підґрунтя для порушення фундаментальних прав особи. Саме тому особливого значення набуває дотримання критеріїв пропорційності, правової визначеності та обґрунтованості обмежень, визначених практикою Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Важливим є також те, що ефективність імплементації Римського статуту вимірюється не лише формальним запровадженням нових норм, а й реальними гарантіями їх виконання, зокрема забезпеченням права на захист і доступу до ефективних засобів правового захисту. В умовах триваючої збройної агресії проти України це має особливе значення, адже від належного документування воєнних злочинів та дотримання процесуальних гарантій залежить не лише справедливість окремих проваджень, але й формування правової позиції держави у міжнародному правовому просторі.

Таким чином, подальший розвиток кримінального процесуального законодавства України має здійснюватися на основі інтеграції міжнародних стандартів із одночасним посиленням внутрішніх гарантій прав людини. Лише

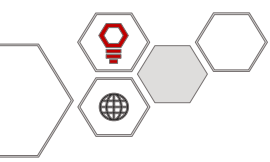


за таких умов імплементація норм Римського статуту стане не декларативною, а дієвою складовою правової системи України.

Таким чином, імплементація Римського статуту в Україні повинна розглядатися не лише як формальне виконання міжнародних зобов'язань, а як реальний механізм зміцнення верховенства права, що вимагає конкретних законодавчих та інституційних рішень для ефективного захисту прав людини під час воєнного стану. Таким чином, імплементація Римського статуту в Україні повинна розглядатися не лише як формальне виконання міжнародних зобов'язань, а як реальний механізм зміцнення верховенства права, що вимагає конкретних законодавчих та інституційних рішень для ефективного захисту прав людини під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. URL: № 11-12. № 13. ст.8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 15.06.2025).
3. Вісник Асоціації кримінального права України. 2019, № 1 (12).
4. Шибіко В. П. Правове регулювання співвідношення повноважень прокурора і суду стосовно охорони прав особи під час досудового розслідування за час незалежності України. *Вісник Кримінального судочинства*. № 3. 2016.
5. Городецька М. С. Проблеми досудового розслідування. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика* № 3-4 (7-8). 2023.



6. Указ Президента «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 06.02.2025 № 26/2025. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26/2025#Text> (дата звернення: 15.06.2025).

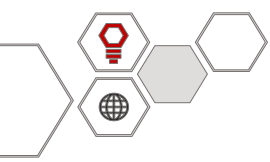
7. Ступник Я. В. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини під час досудового розслідування в умовах правового режиму воєнного стану*. с. 342. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/479/12835/26802-1?inline=1> (дата звернення: 15.06.2025).

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: {Конвенцію ратифіковано Законом No 475/97-ВР від 17.07.97} з поправками, внесеними відповідно до положень протоколів No 11, 14 та 15 з Протоколами No 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. Відомості Верховної Ради України. 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top (дата звернення: 04.03.2025).

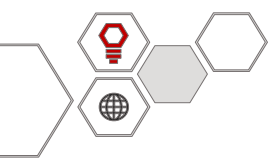
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171-2 Кодексу адміністративного судочинства України. Справа № 1-6/2015 від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15#top>

10. Інформаційний бюлетень. Об'єднані нації Права людини Управління верховного комісара. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2025-02/Human%20rights%203%20years%20into%20Russia%27s%20full-scale%20invasion%20of%20Ukraine_factsheet%20%28UKR%29.pdf (дата звернення: 15.06.2025).

11. Про ратифікацію статуту Міжнародного кримінального суду та правок до нього: Закон України. Відомості Верховної Ради 2025, № 1-2, ст.1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-IX#Text> (дата звернення: 15.06.2025).



12. Настільна книга громадянина С. С. Чернявський, К. В. Левченко, Б. В. Калиновський та ін.; худож. - оформлювач Гугалова-Мєшкова. — Харків: Фоліо, 2019.
13. Рабінович П. М. Основи загальної теорії прав людини. Львів, 2002.
14. Загальна декларація прав людини. Проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, резолюція 217 А (ІІІ).
15. Мерник А. М. Обмеження прав людини в умовах особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2023.
16. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
17. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. С. 32–36. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.6>
18. Нечитайло С. В., Письменна О.П. Воєнний стан vs. стан війни. Характеристика та відмінність понять. Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2024.
19. Остапенко А. І. Деякі питання правового регулювання оголошення стану війни. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття. Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) Одеса: Гельветика, 2022. С. 370–373.



20. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Тех> (дата звернення: 15.06.2025).

21. Тацій В. Я., Погорілко В. Ф. Конституційні засади забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 5. – С. 12–21.

22. Баулін Ю. В. Конституційні гарантії прав і свобод людини в умовах надзвичайних правових режимів // Часопис Київського університету права. – 2019. – № 2. – С. 47–53.

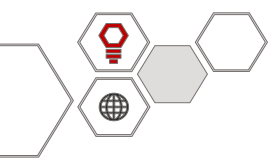
23. Пайда Ю.Ю. Визначення юридичних гарантій як елемент захисту прав людини. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Випуск 2. С. 50–54.

24. Штепа О. О., Коваленко С. В. Громадянське суспільство в системі гарантування прав та свобод людини та громадянина. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2024.

25. Нечаєва І. О., Оберніхін О. І. Актуальний стан забезпечення прав і законних інтересів осіб, чиї права обмежуються на стадії досудового розслідування, та інших учасників кримінального провадження // Кримінальна юстиція сучасної України: проблеми та перспективи розвитку : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18–19 черв. 2021 р.). – Одеса: НУ «ОЮА», 2021. – С. 193–196.

26. Гловюк І., Завтур В., Зіньковський І., Павлик Л. Доказування правомірності обмеження прав людини в Україні у досудовому розслідуванні // Scientific Law Journal. – 2024. – Т. 7, № 2. – С. 36–48.

27. Мельниченко А. В. Теорія і практика забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні : монографія. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. – 400 с.



28. Зуєв В. В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві у кримінальних провадженнях : монографія. – Харків: Право, 2019. – 312 с.

29. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук. – Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2019. – 220 с.

30. Гвоздюк В., Чорноус Ю. Методологічні засади використання практики ЄСПЛ в тактиці проведення слідчих (розшукових) дій // Філософія права і загальна теорія права. – 2020. – № 2. – С. 67–72.